

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	9
1.1. Генезис і предметна галузь політології міжнародних відносин	9
1.2. Формалізована структура предмета	19
1.3. Методологічні засади та методи дослідження	24
Розділ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ВИМІРУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	39
2.1. Сутність і типологія парадигм: класичний варіант	39
2.2. Некласичні та неокласичні парадигми	51
2.3. Постмодернізм і посткласичні парадигми	64
Розділ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І СВІТОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РОСІЇ	77
3.1. Російська політологія про міжнародні відносини	77
3.2. Світополітичний етап розвитку.	91
Розділ 4. РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	104
4.1. Теоретико-методологічні особливості та проблеми зростання	104
4.2. Наукові центри та референтні школи	122
Розділ 5. МІЖНАРОДНА СИСТЕМА І СВІТОВИЙ ПОРЯДОК	139
5.1. Міжнародна система як політологічна категорія	139
5.2. Факторний вимір трансформації міжнародних систем	152

5.3. Концептуальний вимір міжнародного і світового порядку	166
Розділ 6. ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	179
6.1. Детермінанти національної безпеки	179
6.2. Науково-доктринальний вимір національної безпеки України	188
6.3. Детермінанти міжнародної безпеки	194
Розділ 7. ПОЛІТОЛОГІЯ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ І ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ . . .	207
7.1. Глобалізація в контексті зарубіжної політології	207
7.2. Розвиток глобалістики на пострадянському просторі. . .	221
7.3. Україна в геополітичних і глобальних трансформаціях .	233

ВСТУП

Видання другого, виправленого та доповненого навчального посібника «Політологія міжнародних відносин» зумовлено комплексом об'єктивних чинників. По-перше, за останні роки міжнародно-політична реальність і світова політика в умовах глобалізації зазнали істотних трансформацій. По-друге, політичні процеси в країнах пострадянського простору суттєво позначились на розвитку науки і освіти. По-третє, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» затверджено новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Отже, визначення стану і тенденцій розвитку вітчизняної і зарубіжної науки про міжнародні відносин є актуальним і обґрунтованим у контексті суспільної модернізації України.

Предметна галузь політології міжнародних відносин не є абсолютно новою в навчальному та науковому процесі. Невелика книга українських авторів з аналогічною назвою вийшла друком у 1997 р. як навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів закладів вищої освіти. Відтоді в Україні не видавалися підручники й посібники з політології міжнародних відносин, у яких би визначались формалізована структура та смисловий концепт предмету. Потреби в оновленні та систематизації теоретичного й концептуального матеріалу спонукали автора підготувати роботу, яка б відображала сучасні досягнення науки про міжнародні відносини та світову політику.

В основу тематики та змісту оновленого посібника покладено нормативну дисципліну «Політологія міжнародних відносин», яка в 2002-2017 рр. викладалась в Дипломатичній академії України при МЗС України за напрямом спеціальності «Зовнішня політика» освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». В оновленому форматі вона представлена як інтегральна частина комплексу дисциплін нормативного та варіативного циклів: «Аналіз і прогнозування

зовнішньої політики», «Глобалістика», «Геополітика», «Державне управління політичним процесом», «Міжнародні системи та глобальний розвиток», «Національна і міжнародна безпека», «Політична аналітика в державному управлінні». Частина цих навчальних дисциплін входить до Освітньо-наукової програми (ОНП) підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти «Доктор філософії» (PhD) за спеціальністю 052 – «Політологія» в Національній академії державного управління при Президентові України.

Особливістю навчального посібника є методологічний компонент дослідження міжнародної системи та глобального розвитку в контексті досягнень вітчизняної та зарубіжної політології. Інша особливість полягає в авторському баченні стану та проблемних питань розвитку української міжнародно-політичної науки, а також у рекомендаційному підході до їх вирішення.

Запропонована тематика посібника уможливила усучаснити його зміст і наблизити до розуміння актуальних проблем національного та світового політичного розвитку. Стислий інформаційно-аналітичний виклад матеріалу, присвяченого генезі та розбудові вітчизняних політологічних шкіл, буде корисним для політологів, аналітиків та експертів, діяльність яких пов'язана з державним управлінням, зокрема в сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики.

Змістова структура складається з семи тематично пов'язаних між собою розділів, у яких послідовно викладено такі питання: політологічний дискурс міжнародних відносин; еволюція парадигмального виміру міжнародних відносин; міжнародна система і світовий порядок; розвиток вітчизняних і зарубіжних досліджень міжнародних відносин і світової політики; політологічний концепт національної і міжнародної безпеки; політологія глобального світу.

Розділи мають як теоретичне, так і навчально-методичне забезпечення, що покращує засвоєння матеріалу. Для інтерпретації основних постулатів політології міжнародних відносин було залучено близько трьохсот одиниць наукової літератури та джерел. Більша частина з них – праці вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема західних політологів, які відомі своїми теоретичними та

концептуальними розробками у сфері міжнародних відносин і світової політики. Серед них є представники різних наукових традицій і шкіл – від класичних, неокласичних, неокласичних до посткласичних і постнеокласичних.

Наразі, коли порушується спадкоємність пізнавальних традицій і на зміну сталим парадигмам і вченням приходять постмодернізм з його імперативом «реконструкції» і «деконцептуалізації» соціальних наук, з'ясування природи міжнародних відносин набуває особливої актуальності. Політологічна інтерпретація, якій притаманні методологічний плюралізм і менший ступінь теоретизування, дає можливість відтворити раціональне бачення міжнародних відносин і світової політики за умов зростання асиметричних загроз національній та міжнародній безпеці. Тому політологічному концепту національної і міжнародної безпеки приділено особливу увагу, оскільки він є пріоритетним у контексті реалізації стратегії національного розвитку в умовах міжнародної нестабільності.

Визначення геополітичної ідентичності національної держави за умов впливу глобалізаційних процесів має неординарне значення у науковому й практичному сенсі. У посібнику цьому питанню присвячено розділ, у якому розглянуто зміст *політології глобального світу* як предметної галузі соціальних наук. Для визначення місця України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності країн світу наводяться сучасні дані з офіційних джерел.

Нині в Україні чимало робиться для підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин і світової політики, про що свідчать монографії та навчальні видання, які побачили світ в останні роки. Створюються профільні кафедри, факультети та спеціалізовані вчені ради, що готують науковців за спеціальністю «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» на базі провідних закладів вищої освіти України. Безумовно – це позитивна тенденція, тому що теоретичний концепт міжнародних відносин знаходять своє практичне втілення у реальних відносинах між людьми та народами світу.

Завдання підготовки спеціалістів-міжнародників відповідного рівня кваліфікації передбачає системне вивчення теорії та методології дослідження міжнародно-політичних процесів, які набувають транснаціонального характеру та глобальних масштабів. Сучасні знання про міжнародні відносини, зовнішню політику та міжнародну безпеку стають дедалі необхіднішими для виконання цих актуальних завдань. Українській державі, що адаптується до умов існування в глобалізованому світі, потрібні спеціалісти в галузі стратегічного аналізу, планування та прогнозування міжнародних відносин і зовнішньої політики.

Практичну апробацію матеріал посібника пройшов не тільки в навчальному процесі – його окремі розділи були опубліковані в ряді українських і зарубіжних наукових видань. Автор сподівається, що оновлений посібник буде корисним для вивчення основних парадигм і концепцій міжнародних відносин з позицій сучасної політичної науки. Він стане в пригоді не тільки студентам, аспірантам і викладачам закладів вищої освіти, де вивчаються міжнародні відносини, а й спеціалістам у галузі державного управління, політикам і дипломатам. Особливий інтерес цей предмет становить для тих, хто бажає просунути шляхом нестереотипного бачення нових тенденцій і проблем міжнародної і світової політики. Саме такий підхід дасть змогу з'ясувати парадигму прийдешнього міжнародного порядку та характерні для нього соціально-політичні форми буття.

Наприкінці автор хотів би висловити свою вдячність науковому редактору – проф. В.А. Гошовській і рецензентам – проф. Г.М. Перепелиці, проф. С.О. Телешуну, с. н. с. М.В. Фесенку за їхні корисні поради, які допомогли оновити й вдосконалити зміст посібника та більш предметно підійти до викладу теоретичних і методологічних проблем міжнародно-політичної науки.